

Vagyis a reformkor vezető íróit nem vezette valamiféle ellenézés a katolikus folyóiratok iránt, de tudtak köztük különbséget tenni. És ezt nem a lapok vallási vagy hitbuzgalmi tartalmú írásai, hanem a kor társadalmi és vezető eszméi, valamint a nemzeti kultúra nagyjaihoz fűződő viszonyuk alapján fogalmazták meg.

Az első tisztán hitbuzgalmi folyóirat – ellentétben a reformkor korábbi katolikus lapjaival – nem csak a laikus kritikusok, hanem a papság és a hívek körében sem aratott sikert. Ezt mutatta a jelzett egyházmegyei visszhang mellett főként az a körülmény, hogy a *Magyar Szion*, illetve utódja, a *Szion* nem volt hosszú életű: mindössze hét évig jelent meg, 1840 februárjában megszűnt.⁹

KÓKAY GYÖRGY

Egy reformkori röpirat a népnevelésről, és korabeli sajtóvisszhangja. Az 1830-as évektől kezdve egyre inkább a közérdeklődés előterébe kerültek a hazai oktatásügy reformjának kérdései. Az óvodai mozgalom, a népoktatásügy, a nőnevelés, a szakképzés, a pedagógusképzés, az oktatás magyar nyelvűsége állandó témái voltak a reformországgyűléseknek, de a sajtó is sokat foglalkozott ezekkel a problémákkal.

A felnőttek művelése, képzése, a korabeli szóhasználat szerint a „népnevelés” szintén ekkor vált sürgetően fontos, megoldásra váró problémává. Az 1830-as, 40-es években számos nevelésügygel köztük a népneveléssel kapcsolatos röpirat is napvilágot látott.¹ A röpirat – mint időszerű, közérdekű kérdéseket tartalmazó, népszerű formában, felvilágosító szándékkal, a közvélemény befolyásolása céljából készített rövid munka – alkalmas volt olyan kérdések polemikus tárgyalására, amelyek az adott korszakban sokakat foglalkoztattak.

Az erdélyi reformellenzék tagja, a későbbi neves író, Jósika Miklós, reformeszméit röpiratok formájában tette közzé, az *Irány* és a *Vácolatok* című, 1835-ben, Kolozsváron megjelent kötetekben. E művei alapján Jósika Miklóst a Magyar Tudós Társaság 1835. szeptember 14-én levelező tagjává választotta.² Ezzel a két kötetel kezdődött Jósika Miklós írói pályája. Bár később sem ő maga, sem életrajzírói és munkásságának méltatói nem tartották életműve szempontjából jelentősnek a köteteket, mégis érdemes röviden ismertetni a *Vácolatokban* megjelent népnevelésről szóló iratot³, mert érdekes, és a felnőttoktatás szempontjából figyelemre méltó munka.

⁹ A kutatás és a cikk az OTKA támogatásában részesült. (T 042579).

¹ BEKE Kristóf: *A nevelés ügyében, különösen a köznépre nézve*. Veszprém, 1833. 20 l.; ZSOLDOS Ignác: *Nevelésünk hiányai*. Buda, 1836. 85 l.; ELEKES Károly: *Az iffjak jó aránylatú nevelésökből sarjadzik nemzeti erő, boldogság*. Nagyenyed, 1837. 30 l.; SASKU Károly: *A Kelet és Nyugat népe. A köz intézetekről*. Pest, 1842. 40 l.; SCHOEPF August: *Néhány szó általánosan megalapult gyermeknevelési hiányok körül magyar szülőkhöz*. Pest, 1844. 35 l.; PAPP János: *A köztanítás miért nem szül mindig sikert*. Miskolc, 1845. 32 l.; [DE GERANDO Ágost]: *Egy tiszaháti magyar őszinte megjegyzései a hazafiság és a nevelés felett*. Pest, 1846. 24 l.; HORSCHETZKY Károly: *Szózat önműkhöz, kik iskolaintézkedésre befolyással bírnak*. Magyar-Óvár, 1847. 19 l.; [ZEYK Miklós]: *Népügy*. Párizs, 1847. 66 l.

² Magyar Tudós Társaság Évkönyvei III. 144.

³ JÓSIKA Miklós: *Nép-nevelés*. In. Uő: *Vácolatok*. Kolozsvár, 1835. 61–133.

„Én ...a Népmvelés első elvének a Nép boldogítását tartom”⁴ írja, és ez munkájának vezérgondolata. Az, „aki máról holnapra teng, kit nyavalya, ingatag helyzet, sorvasztó, szívhasító táplálati gondok emésztenek” nem lehet boldog. Csak az alkalmas a jó, és a nemes eszmék befogadására, aki „sanyarok nem görbesztenek-öszve, ki életének örül. A magyar nép azonban csak testileg létezik, vegetál, „növényi életben teng”, „szerfeletti terhektől lenyomva.” A haza nem gondoskodik a szegény nép fiairól. „Ha tudatlan, nem tanítja, ha elaggik, nem biztosítja, ha gonosz, nem jobbítja, sőt rémítő, undok börtöneiben még gonoszsabbá, makacsabbá, s megátalkodottabbá teszi.”⁵

Mit lehet tenni? Az első feladat a nép „lelkének megteremtése”, hiszen enélkül „a Nép sikeres neveléséről csak gondolkozni is kábaság”. Hogyan lehet lelkeket teremteni? Elsősorban neveléssel. Jósika Miklós úgy látja, hogy „igen sokan gondoltak a néptanításról, de a népmvelésről kevesen.” A népet pedig nevelni kell, hiszen számos területen mélységes a tudatlanság.

A nép a saját egészségével mit sem törődik. Sokan halnak meg olyan betegségekben, amelyek könnyen gyógyíthatók, de a nép „igen keveset szokott a halállal gondolni, mert keveset vesz” – írja a szerző. A szegénység, de még inkább a tudatlanság miatt inkább javasasszonyhoz, mint orvoshoz fordulnak betegség idején. Sürgető feladat tehát a nép egészségügyi felvilágosítása, meggyőzése arról, hogy betegség esetén orvoshoz forduljon. A babonáság azonban mélyen gyökerezik az írástudatlan emberekben. A babonákat csak hosszú idő alatt, folyamatos meggyőzéssel lehet kiirtani. Ezt a nép gyermekeinél lehet a leghatékonyabban elkezdeni. A falvakban képzett tanítókra van szükség, akiknek feladatai közé tartozna az egészségügyi felvilágosítás, és a gyermekek tisztaságra szoktatása. A tanítónak kellene figyelmeztetni a szülőket, hogy gyermekeik tiszta ruhában, „megmosdva, megfűsülve” jelenjenek meg az iskolában.

A falvakban élők nagy része írástudatlan. Hogyan lehet közöttük az ismereteket terjeszteni? Jósika Miklós szerint a legegyszerűbb mód a „vasárnapi olvasási gyakorlatok” bevezetése lenne. Azt javasolja, hogy vasárnaponként az iskolában a tanító vezetésével folyhatnának ezek az összejövetelek, amelyeken az iskolába járó gyermekek, az olyanok, akik már befejezték az iskolát, tehát a fiatal felnőttek, „sőt a korosabb férfiak és asszonyok is jelen lehetnének”.⁶ A szerző véleménye szerint eleinte olyan művek felolvasására kerülhetne sor, amelyek nyelvezete egyszerű, a köznép számára érthető. A vidám mesék, tréfák anekdoták elsősorban a szórakoztatást szolgálják. Ezek folyamatos hallgatása során az emberek „füle, s esze a jobbat, szebbet észre-vétlen, öntudatlan szívna be...s esze világulván kezdené a szebbet észre- venni, később ohajtani, vére a selejtes ellen kikelni.”⁷ Ezután, fokozatosan kerülhetne sor a hasznos ismeretek terjesztésére. Milyen jellegűek lehetnének ezek az ismeretek? Elsősorban gazdasági vonatkozásúak, melyek a mindennapi munkát segítik, de emellett „földleírási”, erkölcsi, egészségügyi, jogi ismeretek közvetítése is fontos lenne.

Kik végezzék a népfelvilágosító munkát? Jósika szerint a tanítók mellett a lelkészek azok, akiknek ez feladata lenne. Ám „ritka lelkészen van azon élénk szándék-hév”, hogy a néphez „leereszkedjen.” A nép többnyire a felét sem érti meg a lelkészek beszédeinek, hiszen azok többnyire „dogmatikai tömkelegben tévelyegnek, dagályos, néha durván feddő, többnyire pedig száraz tartalmúak.”⁸ Ezen változtatni kellene. „Nyílt fejű, ember szerető, derék lelkészekre” van szükség

⁴ Uo. 69.

⁵ Uo. 68.

⁶ Uo. 108.

⁷ Uo. 111.

⁸ Uo. 115.

a falvakban, „kik tiszta egyszerű előadásokban” igyekeznek a hasznos ismereteket és a jó erkölcsöt terjeszteni a nép között. A falusi lelkészek felelőssége óriási, ők azok, akik e téren sokat tehetnek.

Komoly nevelési eszköznek tartja a szerző az olvasás megszerettetését, a hasznos ismeretek terjesztésén kívül a régi népi játékokat és a multságokat. Ezeket a falu előljáróinak segíteni, és szorgalmazni kell. A vigalom, a játékok, a „népszerűs kedvtöltések”, vagyis a szórakozás nem öncélú, hiszen „új erőt adnak a lelkesebb munkásságra”, emellett a hagyományok tiszteletére, de elmésségre, ügyességre is nevelnek. Jósika szerint a népdalok és a néptánc „mint a legszokottabb népi kedvtöltések” nemesítik a lelket, éppen ezért a népnevelés fontos eszközei lehetnek. „Az ártatlan, testi erőt kifejtő, lelket vidámító kedvtöltéseknek” nagy befolyásuk van az erkölcsökre, hiszen ezek által „sokakban megszűnik a korcsmai buta, s többnyire ütlegekkel végződő, silány időöltés keresése.”⁹

Jósika Miklós röpiratokat tartalmazó köteteiről bíráló jelent meg az 1830-as évek legszínvonalasabb folyóiratában, a Bajza József által szerkesztett *Kritikai Lapok*ban.¹⁰ A bírálatot Szamosy álnév alatt, a korszak egyik legjelentősebb kritikusa, Szontágh Gusztáv írta. A lap a kemény és igazságos kritikát honosított meg hazánkban. A szerző társadalmi állása a *Kritikai Lapok*ban többé már nem jelentett szempontot a bírálatnál, csakis a mű értékei. Erről Szontágh Gusztáv Jósika Miklós műveiről szóló kritikájában így ír:

„Méltóságos, nagyságos, tekintetes uraim! A polgári társaság urakra, polgárookra és pórnépre osztatik, mi joggal? Itt nem vizsgálhatom meg, s nem is ide tartoznék, de literatúránkban, kérem, ne fitogtassák uraságokat... Szükség-e emlékezetbe hoznom, hogy ezen osztályozás módja avulni kezd? S hogy legújabb természetbúváraink az emberiséget... belső tulajdonok után osztályozzák.”¹¹

A bíráló tehát nem vette figyelembe Jósika Miklós bárói rangját, hanem csakis azt vizsgálta, hogy a mű „Mely szükségét elégített ki? Mi hiányt pótol? Melly haladást eszközölt?”¹² A kritikus szerint a szerző gondolatai tiszták, „éreménye nemes, szándéka tiszta, előadásában mulattató, elmés.” Célja „nem annyira a tudós ismeretek szerzése, mint az volt, hogy az embert művelje ki, s ízlését képezze.” Minden elvont fejtegetést mellőzve, józan, világos fogalmak terjesztése által kíván hatni. Kifogásként említi azonban, hogy a két kötetben található röpiratok „tárgyai egymással nincsenek összefüggésben”, hogy a szerző túl sok idegen szót használ, és az újonnan alkotott magyar szavaknak „ollykori szokatlansága” az olvasót „imitt-amott megakasztja.”

Az alapvetően pozitív kritika, amelynek a magas társadalmi állású írókra vonatkozó részei nem is Jósika ellen irányultak, hosszú, magyarázkodásoktól sem mentes válaszra készítették a szerzőt. A *Nemzeti Társalkodó*ban megjelent írásában¹³ Jósika abból indul ki, azért kell válaszolnia a kritikára, mert „Szamosy úr bírálata félre értéket, s néhol ferde nézeteket árul el.” Részletesen válaszol Szontágh Gusztáv megjegyzésére, amely szerint a kötetek írásai „nincsenek egymással össze függésben”, egységet nem képeznek. Jósika szerint az ilyen műfajú könyvekben „nincsen az egyes szakaszok egybe függésére szükség; sőt a helyes vegyítés emeli érdeküket.” Ő mulattatva

⁹ Uo. 125.

¹⁰ *Kritikai Lapok* 1836. 3–17.

¹¹ Uo. 11–12.

¹² Uo. 6.

¹³ *Nemzeti Társalkodó* 1836. 6. sz. 81–84.

akart oktatni, és azt kívánta, hogy az értelmes olvasó felismerje, mennyire aktuális minden tárgy, amiről írt. A magas társadalmi állású íróról szólva Jósika leszögezi: munkáiban „a legkisebb, s legtávolibb aristocratiai dőllyf nem létezik, sőt elhatározottan, s kiemelve ennek ellentéte.” A munkákban semmi sincs, mi arra mutatna, hogy származását fitogtatni kívánná. Kifejti, hogy „a külső mázot, s ragasztékot” bírálója nem gyűlöli jobban, mint ő maga. A kritikus minden stilisztikai kifogását számba veszi, és igyekszik cáfolni. Végül leszögezi, örül a kritikának, köszöni azt, és úgy érzi, mindez segítette abban, hogy a jövőben jobb műveket írjon.

Jósika Miklós röpiratait, köztük a „Nép-nevelés”, azért különösen érdekes számunkra, mert a nép egészséges életmódra neveléséről, az olvasás népszerűsítéséről, a színvonalas szórakozásról szóló gondolatai sajnos napjainkban is aktuálisak.

FEHÉR KATALIN